

**СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК**

НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА

Књ. IX св. 3—4

БЕОГРАД 1958

АРТИЉЕРИЈА ИЛИ АРТИЛЕРИЈА?

У правописима српскохрватског језика за ову именицу допуштају се двојаки облици: и са *ле* (*артиљерија*) и са *ље* (*артиљерија*). Тако у правопису Д. Боранића имамо: *artil(j)erija*, а у правопису А. Белића: *артиљерија* (*артиљерија*).

Речници нашега језика: Јутославенске академије, Ристић-Кангрин, Броз-Ивековићев, Ј. Бакотића имају само облике ове ријечи са *ле* (*артиљерија*). У данашњим војним прописима, војним часописима и листовима налазимо управо супротно — само облике са *ље*: *артиљерија*, *артиљерац*, *артиљерски*.

Код наших писаца исто налазимо ову ријеч са двојаким облицима. Истина, могло би се рећи да код старијих писаца имамо чешће облике са *ле*, а код млађих, опет, облике са *ље*.

Неколико потврда:

а) Облике са *ле* налазимо код ових писаца и у овим при-
мјерима:

— *Сад је било ... и 6 њојова коњичке артиљерије* (Вук Стефан. Караџић, Историски и етнологски списи, I, стр. 304); — *Само у врло рејким њриликама може артиљерија да њуца* (Ратник, год. 1883, стр. 197); — *Градска артиљерија* (Л. Грујић, Војна организација, 1874, 97); — *Градска артиљерија ... иде за војском* (Л. Балтић, Наоружани народ, 1904); — *Па још ако ова има ваљану артиљерију* (М. Лазаревић, Српско-турски рат, 1928, 103); — *Наша знајна слабост у артиљерији* (Ж. Павловић, СКГ, 1921, III, 28); — *Тешка артиљерија* (Ж. Павловић, Битка на Јадрану, 1934, 54); — *Главни су родови војске ... артиљерија* (Закон о устројству војске, 1930, 17); — *Због њорасића домейта градске артиљерије* (Морнарички гласник, 1933, 20); — *Прошле свију међународних новчаних артиљерија* (М. Крлежа,

Студије и путописи, 24); — *Сигурно си од артиљерије* (А. Наметак, Добри Бошњани, 32); — *Надирани су Немци с великим снагама: артиљеријом, авијацијом и моторизованим одредима* (Ј. Поповић, Истините легенде, 132); — *Тишину су њрекинуле слабе салве њројив-авионске артиљерије* (И. Андрић, Прип. II, Београд 1954, 429);

тако и: — *Зацело је артиљерац* (М. Голубовић, Фрагмента 1932, 87); — *И њридеви артиљериски, њешадиски, изведени од речи артиљерија, њешадија, немају везе са речима артиљерац и њешак* (Наш језик, II, 192); — *Нашим артиљерцима . . . ѡајно је наређено да се целог дана ограничи само на њо неколико мейака* (Јанковић, Дани и године, 1926, 131);

као и: — *Прва војна школа сѡално је уређена ѡек 6/9 1850 године, ѡод именов Артиљериска школа. — На вишој школи ѡири су оѡсека за сѡецијалисање више сѡреме: ѡенералиѡабних, инѡинерских и артиљериских оѡицира* (Енциклопедија Ст. Станојевића, I, 394); — *Кроз свој власѡитѡи артиљериски бараж* (XX век, 1938, књ. I, св. 3, стр. 136); — *Кад се била осула ѡрва артиљериска ваѡира* (М. Крлежа, Књижевна република, 1923, 2, 73); — *У војна средсѡва . . . сѡадају . . . артиљериска* (Закон о администрацији војске, 1930, стр. 26).

б) Облике за ѡе налазимо у овим примјерима:

— *Небеска артиљерија оѡѡочне свој ужасни концерѡи* (М. Цар, Наше Приморје, 1910, 64); — *Аусѡирска влада (је) ѡѡре-бала . . . да ѡреноси из Осека . . . артиљерију у Земун* (Ј. Јовановић, Стварање заједничке државе, Београд 1928, 9); — *У Бихаћу расѡолажсемо необично јаком артиљеријом* (В. Дедијер, Дневник, стр. 17); — *Брдска артиљерија ѡочела је у зору да бомбардује село* (М. Вујачић, Црвена јесен, 1956, 106); — *Први ѡуѡ ѡосле две године чуо сам у зору како ѡуѡѡњи наша артиљерија* (Народна армија, 31-X-1957); — *Борба са ѡеѡријатѡельском артиљеријом и минобацачима* (Војни гласник, бр. 4, 1957, стр. 23); — *На овај начин . . . долази и до ѡромене односа у артиљерији* (исто, 25);

тако и: — *Један артиљерац сѡавао је ничице* (М. Московљевић, превод Тихог Дона, 2, 295); — *Артиљерци решише да ѡри-ѡекну у ѡомоћ ѡешадији* (исто, 303); — *Чесѡо би добацивали артиљерцима* (Ст. Јаковљевић, Деветсточетрнаеста, 1934, стр. 44); — *Тада смо једва сѡизали ѡешаке, ми артиљерци* (Д. Васић, Угуљена кандила, 117); — *И артиљерци сѡахаше* (Б. Нушић,

Деветстопетнаеста, I, 341); — *Донесе Радекићу на њоклон блузу официра артиљерица* (Б. Ђошић, Пролом, 378); — *И артиљериски немачке физиономије* (Св. Ранковић, Дела, књ. V, 1895, стр. 94); — *Јединице артиљериста* (Борба, 1949, бр. 234, стр. 2);

као и: — *Пишајте артиљериске официре* (Васић, Црвене магле, Београд, 1922, стр. 14); — *Наређено је да артиљериска њрипрема буде изненадна* (Ст. Јаковљевић, Под Крстом, 1935, стр. 132); — *У артиљериском музеју* (Радојевић, Историја Обреновића, 1910, стр. 7).

Како видимо број примјера са *ле* нешто је већи од оних са *ље*. Мислим да је раније и у изговору било такво стање, а, како је напријед речено, облике са *ле* доносе и рјечници нашега језика. Сада се поставља питање: одакле ово двојство и који од ова два облика да примимо, којем облику да дамо предност у употреби?

На прво питање може се дати овај одговор. Однос *ле* и *ље* у овим ријечима нема никакве везе са таквим односом у ријечима као: *лешо* — *љешо*, *љролеће* — *љролеће*, *следећи* — *сьедећи*, што налазимо у екавским и ијекавским говорима нашега језика, а на шта би нас могла упутити формална страна ових примјера, јер ту, разумије се, није било вокала *џ*. Ријеч о којој се овдје говори страног је поријекла¹ и у нашем се језику појављује тек у XVIII вијеку — управо из тог вијека имамо писмених потврда за њену употребу — а то је вријеме кад је замјена старога вокала *џ* у нашим дијалектима већ била извршена. Облици, дакле, *артиљерија*, *артиљерија* не могу се тумачити ни као секундарни рефлекс *џ* (*јууијер* и сл.). Осим тога и једне и друге облике налазимо и код писаца екаваца и код писаца јекаваца, што није случај кад се ради о ријечима које су имале стари вокал *џ* као *љешо*, *љролеће*, *сьедећи* и сл.

Двојаки облици ове ријечи (*артиљерија* и *артиљерија*), чини ми се, говоре о путу којим је та ријеч дошла у наш језик. Пошто су облици са *ле* раније били обичнији, а те облике налазимо

¹ Њену етимологију не тумаче сви романисти једнако. Тако код Fr. Diez-a за њу налазимо: „von *ars* — *artis* . . . kommt das Wort nicht lange vor dem 14. jh.“ (Fr. Diez: Etymologisches Wörterbuch der romanischen Sprachen, V, Bonn, 1887, 28); N. Zingarelli је опет доводи у везу са *artiglio* (канџа): „macchinne da guerra per offeta (in una cronica pisana del 1275)“. (N. Zingarelli: Vocabolario della lingua italiana).

и у рјечницима нашега језика, мислим да је то под утицајем њемачког језика у којем се и пише и изговара *le* (*Artillerie*). Доцнији облици са *ле* могу се доводити у везу са утицајем француског и руског језика. На утицај руског говорног језика може се помишљати у периоду послје Другог свјетског рата, али је ту био пресудан утицај француског језика. Познато је да у нашем језику, нарочито књижевном, има знатан број ријечи француског поријекла. Између осталих ту има доста ријечи које се у француском пишу са *ill* или *il*, а које се у том језику изговарају са *иј* а у нашем језику оне се изговарају са *љ*.

Тако имамо, да наведем неколико примјера: *Басиљиа* (фр. *Bastille*), *баиљон* (фр. *bataillon*), *бриљантно* (фр. *brillamment*), *бриљирајти* (фр. *briller*), *деиљ* (фр. *détail*), *гиљотина* (фр. *guillotine*), *гиљотинирајти* (фр. *guillotiner*), *фелјон* (фр. *feuilleton*), *Марсељ* (фр. *Marseille*), *марсељеза* (фр. *Marseillaise*), *јавиљон* (фр. *ravillon*) и *Тиљери* (фр. *Tuileries*), а овамо иде и ријеч о којој се говори у овом чланку — *артиљерија* (фр. *artillerie*). Како видимо у нашем језику постало је као правило да ријечи француског поријекла са *ј* примамо са *љ*¹.

На друго питање, мислим, није тешко дати одговор. Пошто су данас облици са *ле* (*артиљерија* и сл.) обичнији и у дјелима наших писаца, и у војним прописима и листовима, чини ми се, то је довољан разлог да се тим облицима да предност над облицима са *ле*. Тиме бисмо из наших правописа уклонили један сувишни дублет, а и озаконили бисмо оно што је и без тога данас обичније у употреби.

Асим Пецо

¹ Истина, има и случајева гдје француском *ј* у ријечима ове врсте у нашем језику одговара *л*: *јасиља* (фр. *pastille*), *билетарница* (у основи француска ријеч *billet*) или остаје *ј* уп. *гиљотина* (фр. *guillotine*) у рјечнику Арханица и Живића (Француско-хрватски рјечник).